

	MAKALE ADI	SAYFA
1	<i>J Eğrisi Analizi Ve Türkiye Üzerine Bir Uygulama</i> Öğr. Gör. Abidin KEMEÇ, Prof. Dr. Levent KÖSEKAHYAOĞLU	1-29
2	<i>Kurumsal Liderlik: Kurum Kültürü İle Uyumlu Etkin Liderlik Davranışlarının Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma</i> Dr. Tamer KILIÇ	30-54
3	<i>Stratejik Planlama İle Örgütsel Değişim Arasındaki İlişkinin Araştırılması: Eğitim Sektöründe Bir Uygulama</i> Yrd. Doç. Dr. İrfan AKKOÇ, İbrahim ERGEN	55-84
4	<i>Büyük Ortadoğu Projesi (BOP), Türkiye Ve Suriye</i> Yrd. Doç. Dr. Murat KÖYLÜ	85-100
5	<i>Enerji Tüketimi ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneğinde Eşbütünleşme Analizi</i> Doç. Dr. Bekir GÖVDERE, Dr. MuhlisCAN	101-114
6	<i>Örgütsel Adaletin Örgütsel Bağlılığa Etkisi: Etik İkliminin Aracılık Rolü</i> Doç. Dr. Abdullah ÇALIŞKAN	115-141
7	<i>İş Stresi - Kaytarma İlişkisinde Liderin Rolü: Turizm Sektöründe Bir Araştırma</i> Doç. Dr. Ömer TURUNÇ	142-159

Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi

IDEAS

ISSN: 2149-5823

Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi yılda 2 kez yayımlanan hakemli bir dergidir. Türkçe ve İngilizce dillerinde iktisat, işletme, uluslararası ilişkiler, siyaset bilimi ve kamu yönetimi, davranış bilimleri, maliye, ekonometri, çalışma ekonomisi ve endüstriyel ilişkiler, bankacılık ve finans, insan kaynakları yönetimi, yönetim bilişim sistemleri, sosyal hizmet, uluslararası ticaret ve lojistik, sağlık bilimleri yönetimi ve ilişkili alanlarda makaleler yayımlar. Dergide yayımlanan makalelerin dil, bilim, yasal ve etik sorumluluğu yazara aittir. Makaleler kaynak gösterilmeden kullanılamaz.

Editörler / Editors in Chief

- Doç. Dr. Abdullah ÇALIŞKAN (Toros Üniversitesi)
- Doç. Dr. Ömer TURUNÇ (Süleyman Demirel Üniversitesi)

Yayın Kurulu / Editorial Board

- Doç. Dr. Ömer TURUNÇ (Süleyman Demirel Üniversitesi)
- Doç. Dr. Abdullah ÇALIŞKAN (Toros Üniversitesi)
- Yrd. Doç. Dr. İrfan AKKOÇ (THK Üniversitesi)

Danışma Kurulu / Advisory Board

- Prof. Dr. Abdülkadir VAROĞLU (Başkent Üniversitesi)
- Prof. Dr. Ali ÖZDEMİR (Dokuz Eylül Üniversitesi)
- Prof. Dr. Dilek ZAMANTILI NAYIR (Marmara Üniversitesi)
- Prof. Dr. İbrahim EROL (Celal Bayar Üniversitesi)
- Prof. Dr. Levent KÖSEKAHYAOĞLU (Süleyman Demirel Üniversitesi)
- Prof. Dr. Mustafa Kemal DEMİRCİ (Dumlupınar Üniversitesi)
- Prof. Dr. Mahmut PAKSOY (İstanbul Kültür Üniversitesi)
- Prof. Dr. Nejat BASIM (Başkent Üniversitesi)
- Prof. Dr. Pınar SÜRAL ÖZER (Dokuz Eylül Üniversitesi)
- Prof. Dr. Ozan BAHAR (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi)
- Prof. Dr. Selim Adem HATIRLI (Süleyman Demirel Üniversitesi)
- Prof. Dr. Süleyman TÜRKEL (Toros Üniversitesi)

- Prof. Dr. Uğur YOZGAT (Marmara Üniversitesi)
- Prof. Dr. Ünsal SİĞRİ (Başkent Üniversitesi)
- Doç. Dr. Ahmet ERKUŞ (Bahçeşehir Üniversitesi)
- Doç. Dr. Bekir GÖVDERE (Süleyman Demirel Üniversitesi)
- Doç. Dr. Cengiz DURAN (Dumlupınar Üniversitesi)
- Doç. Dr. Gülizar KURT GÜMÜŞ (Dokuz Eylül Üniversitesi)
- Doç. Dr. Hakan TURGUT (Başkent Üniversitesi)
- Doç. Dr. Haldun YALÇINKAYA (TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi)
- Doç. Dr. Harun ŞEŞEN (Lefke Avrupa Üniversitesi)
- Doç. Dr. Köksal HAZIR (Toros Üniversitesi)
- Doç. Dr. Mazlum ÇELİK (Hasan Kalyoncu Üniversitesi)
- Doç. Dr. Murat ÇUHADAR (Süleyman Demirel Üniversitesi)
- Doç. Dr. Necdet BİLGİN (Celal Bayar Üniversitesi)
- Doç. Dr. Sait GÜRBÜZ (Kara Harp Okulu)
- Doç. Dr. Umut AVCI (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi)
- Doç. Dr. Yusuf GÜMÜŞ (Dokuz Eylül Üniversitesi)

Not: İsimler, akademik ünvan ve alfabetik sıra gözetilerek sıralanmıştır.

*Dergide yayımlanan yazılardaki görüşler ve bu konudaki sorumluluk yazarlarına aittir.
Yayımlanan eserlerde yer alan içerikler kaynak gösterilmeden kullanılamaz.*

*All the opinions written in articles are under responsibilities of the authors.
The published contents in the articles cannot be used without being cited.*

Makalenin on-line kopyasına erişmek için / To reach the on-line copy of article:
<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/uiibd/>

Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi

BÜYÜK ORTADOĞU PROJESİ (BOP), TÜRKİYE VE SURİYE

Murat KÖYLÜ*

ÖZET: Amerika Birleşik Devletleri tarafından 2004 yılında uygulamaya koyduğu Büyük Ortadoğu Projesi, Ortadoğu, Orta Asya ve Kuzey Afrika'yı dönüştürmeyi, bu alanları küresel pazarlara açmayı ve Batı demokrasisi standartlarına ulaştırmayı amaçlamaktadır. Proje kapsamındaki ülkelerin çoğunun Müslüman nüfusa ve zengin yeraltı kaynaklarına sahip olmaları, projenin kültürel ve ekonomik boyutunu yansıtmaktadır. BOP yeni bir girişim olarak görülse de, temelleri I. ve II. Dünya Savaşları ve sonraki gelişmelere kadar dayanmaktadır. Büyük Orta Doğu Projesi, aslında tarihi niteliği olan bir projedir. Orta Doğu' da yer alan bölgelerin bir bütün olarak görülmesi ve bu bölgede otoriteyi sağlayacak bir siyasal yapılanmanın gerçekleştirilmesi doğrultusunda her dönemde ve her siyasal güç açısından Orta Doğu'yu genel olarak büyük sınırlar içerisinde ele alan bazı yaklaşımlar ve projeler geliştirilmiştir. İran, Anadolu, Mezopotamya ya da Mısır merkezli siyasal yapılanmalar daha büyük bir güç olmak için ortaya çıktıklarında, dünyanın jeopolitik merkezi olan Orta Doğu alanını daha büyük sınırlar çerçevesinde kendi kontrolleri altına almak istemişlerdir. Sümerler, Babiller, Persler, Memluklar, Selçuklular ve de Osmanlılar aynı yoldan giderek, bütün bölgeye egemen olmak istediklerinde kendilerine göre ve gene kendilerinin merkezinde yer aldıkları bir Ortadoğu hegemonya alanı oluşturmanın çabası içerisinde olmuşlardır. Bölge içinde, yanında ya da bölgeye yakın bir konumda kurulmuş olan bütün devletler daha fazla büyümek amacıyla Orta Doğu alanını kendi denetimleri altına almak ve böylece bir büyük imparatorluğu kurmak istemişlerdir. Orta Doğu bölgesi sahip olduğu konumu gereği böylesine büyük siyasal yapılanmalar için, elverişli olduğundan, büyümek isteyen devletler Orta Doğu alanında daha büyük bir Orta Doğu arayışı içerisinde olmuşlardır. Bölge ülkeleri bütün bölgeyi kendi kontrolleri altına alabilmek için böylesine bir projeyi her zaman için kendi güvenlikleri açısından zorunlu görmüşlerdir. Bu çalışmanın amacı; yaşananlar Büyük Ortadoğu Projesi (BOP)'nin bir parçası mı? Ve Batı'nın Ortadoğu'yu yeniden şekillendirme çabası mı olduğunu ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Arap Baharı, BOP, Suriye.

Jel Sınıflandırması: F2, F5, F59.

GREATER MIDDLE EAST PROJECT (GMPE) AND SYRIA

ABSTRACT: The Greater Middle East Project, that has been implemented by the United States of America since 2004, aims the transformation of the Middle East, Central Asia and Northern Africa, opening these regions to global markets and reaching the standards of western democracy by them. The fact that the most of countries, being included into the project contain mostly Muslim population and possess rich underground resources needs attention and notices the cultural and economical sides of the project. Despite that the project is being seen as a new one, it depends on facts and conclusions of the First and the Second World Wars. The Greater Middle Eastern Project is actually a historical project. Throughout time many political powers developed plans and projects about the Middle East by considering many regions of the area as a whole land as they tried to build a political structure that controls the landscape. Iran, Anatolia, Mesopotamia, or Egypt centered powers tried to take control of the geopolitical center of the world, the Middle East, when they appeared in the political arena to be big powers. Sumerians, Babylonians, Persians, Mamluks, Seljuks, and the Ottomans also followed the same path as they all tried to control the Middle East in their own sense and as they all tried creating a Middle Eastern hegemony with themselves being the center of it. Many countries in or close to Middle East tried taking the region under their own control to expand their boundaries to form a large empire. Since Middle East region is capable for such large political structure because of its geographic position, expanding countries had grown expectations on the region. The countries of the region always found a big project like this necessary for their security, where they can fully control the whole region. The purpose of this work; What happened Greater Middle East Project (GMPE) ` Is it the part ? And reveal whether the West's attempt to reshape the Middle East.

Key Words: Turkey, ArabSpring, GMPE, Syria

Jel Classification: F2, F5, F59.

* Yrd. Doç. Dr., Toros Üniversitesi İ.İ.B.F., murat.koylu@toros.edu.tr

1. GİRİŞ

Ortadoğu, Doğu ile Batıyı, Akdeniz ile Hint Okyanusu'nu, Rusya ile sıcak denizleri birbirine bağlayan, aynı zamanda Doğu ile Batı arasındaki bütün ticari ve kültürel bağlantıların yapıldığı bir bölgedir. Yeryüzünün en önemli kara ve su yollarını kumanda etmesinin kendisine kazandırdığı eşsiz jeopolitik değer, Ortadoğu'yu tarihin ilk dönemlerinden bu yana dünya egemenliği peşinde koşan güçlerin birincil hedefi haline getirmiştir. "Kara altın" olarak tanımlanan petrolün 20. yüzyılın ilk yarısından itibaren değer kazanmasıyla Ortadoğu'nun, dolayısıyla buradan geçen kara ve deniz yollarının stratejik önemi dünyanın hiçbir yeriyle kıyaslanamayacak derecede artmıştır (Turan, 2002:16-17)

20.yüzyılın başında Balkanları da kapsayacak kadar geniş şekilde tanımlanan Orta Doğu günümüzde daha dar bir coğrafyayı ifade etmeye başlamıştır. Buna göre bu tanımlama en dar anlamıyla Mısır'dan İran'a uzanan Nil ve Mezopotamya havzalarının arası için, en geniş şekliyle de Fas'tan Pakistan'a kadar uzanan, başka bir deyişle Atlantik'ten Ganj havzasına kadar yayılan coğrafyayı ifade etmektedir. Geniş ve dar anlamda tarif edilen bu coğrafya genel olarak değerlendirildiğinde medeniyet kimliği ve jeokültürel olarak İslam kimliğini, jeoekonomik kaynak alanı olarak petrolü, fiziki coğrafya olarak bozkır ve çöl iklimini, stratejik olarak Avrasya'yı çevreleyen kenar kuşak(rimland)'ı ifade ettiği görülmektedir (Davutoğlu,2004:324)

Ortadoğu'nun önemi, Rockefeller Kardeşler Fonu olarak bilinen ve Amerika Birleşik Devletleri ekonomi politikasının ilkelerini saptayan örgütçe hazırlanan 1952 tarihli bir raporda vurgulanarak, emperyalizm için vazgeçilemez olduğu ifade edilmiştir. Raporda şöyle denilmiştir: "Asya, Ortadoğu ve Afrika milliyetçiliği, Sovyet Bloğunun tahrikleriyle yıkıcı bir güç haline gelecek olursa, Avrupa'nın petrol ve diğer hammadde ikmal kaynakları tehlikeye girebilir. Şu halde, bölgeyi güvenlik altına almak için bölge ülkeleriyle ilişkiler kurmak ve yaşamsal önemdeki kaynakları böylece güvenceye almak gerekir. Bu nedenle, Ortadoğu, emperyalizmin ilgi odağı olmuştur ve bu bölgeyi kendi etki alanı içinde tutmak gereklidir (Değer, 1994:92) "

Orta Doğu'yu önemli kılan başlıca özelliklerden biri de bu coğrafyanın Avrupa, Asya ve Afrika'dan oluşan dünya anakitasının kesişim alanını oluşturuyor olmasıdır. Bu bölge; kara havzası açısından Asya'nın batısını, Avrupa'nın doğusunu ve Afrika'nın kuzey sınırlarını barındırmaktadır. Buna bağlı olarak Avrupa, Asya ve Afrika'yı birbirine bağlayan deniz, kara ve hava ulaşım hatlarının düğüm noktasını teşkil etmektedir. Bununla beraber dünyada birinci derecede önemi haiz olan üç stratejik deniz yolu olan Süveyş Kanalı, Babel Mendeb ve Hürmüz boğazları bölgeyi önemli kılmaktadır (Davutoğlu, 2004:325-326)

20.yüzyılın başlarında Orta Doğu'nun Osmanlı egemenliği altında olduğu görülmektedir. Bu dönemde Osmanlı Devleti'nin ise zayıflamış otoritesi ile hayatta kalma mücadelesi içerisinde olan bir devlet durumunda olduğu görülmektedir. Hem içeride hem de dışarıda pek çok düşmanla mücadele etmek zorunda kalmıştır. Zor durumda bulunan Osmanlı Devleti'nin Orta Doğu'da mutlak hâkim olduğunu söylemek güçtür. Arap liderler ise sadece iki bölgede sınırlı bir özerklik elde etmeyi başarmışlardır. Bu iki bölgeden biri Lübnan'dır. Lübnan genel olarak bazen Hıristiyan bazen Dürzî olan yerel liderlerin kontrolünde kalmıştır. Arapların özerklik kazanmayı başardığı bir diğer bölge ise Arabistan yarımadasıdır. Özellikle Osmanlılar, İranlılar ve İngilizler arasında tartışmalı olan Körfez, esas

mücadele alanı olarak ortaya çıkmıştır. 18.yüzyılın sonlarına doğru Körfez bölgesindeki aşiret reisleri mücadelede öne geçmiş ve kısmî bir özerklik elde etmişlerdir (Kelidar, 1993:263)

20. yüzyılın başlarında Orta Doğu'nun panoramasını değiştiren en önemli olaylardan biri de Filistin'e yönelik Yahudi göçüdür. Daha sonraki dönemde İsrail Devleti'ne dönüşecek olan bu göçler sonucunda bölgede zaten var olan gerilim çok daha üst seviyelere tırmanmıştır. İngiltere'nin 1838'den itibaren "Hasta Adam" olarak nitelendirilen Osmanlı Devleti'ni parçalamak ve Orta Doğu'yu ele geçirmek üzere kendisi ile işbirliği yapacaklarını öngördükleri Yahudilerin Filistin ve çevresine yerleşmesini desteklemiştir. Bu dönemde Yahudiler de Filistin'e yerleşmek üzere harekete geçmiştir. 1870 yılından başlamak üzere 1908 yılına kadar Filistin'de 33 Yahudi yerleşim birimi kurulmuştur (Arslan,256;151). Özellikle 1897 yılında Basel'de Theodor Herzl başkanlığında toplanan 1.Siyonist Kongresi'nde "Yahudiler için Filistin'de bir vatan yaratmak" hedefi ortaya konulması ile bu hareket daha organize hale gelmiştir. Theodor Herzl'in 1896 yılında yazmış olduğu "Der Judenstaat(Yahudi Devleti)" adlı kitabında yaptığı tespitte Filistin'e yapılacak Yahudi göçünün hem Yahudilerin hem de Yahudilerle sorunu bulunan Batı dünyasının çıkarlarına hizmet edeceği vurgulanmıştır (Parlar, 2006:275) Yapılan bu tespitte istinaden İtilaf Devletlerinin desteğinin de sağlanabileceği öngörülmüştür.

ABD'nin 2000'li yıllardan itibaren önceleri kısaca BOP (Büyük Ortadoğu Projesi) denilen, sonrasında GOKAP (Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Projesi) olarak anılan projeye, görünürde bölgede insan hakları, demokrasi, özgürlük, hukuk devleti, sivil toplum ve piyasa ekonomisini egemen kılmak istediği savunulmuştur. Gerçekte ise Washington, kimi ülkelerin sınırlarını, kimilerinin rejimlerini, kimilerinin de hem sınırlarını hem de rejimlerini değiştirmek istediğini açıklamıştır. Sonradan dışişleri bakanlığı yapacak olan Condoleezza Rice, "Ortadoğu'da 22 ülkenin sınırlarının ve rejimlerinin değişeceğini" yazmıştır . ABD bu yolla, Ortadoğu'da kendi güdümünde rejimler yaratmaya, zaten öyle olan rejimleri de tahkim etmeye çalışmaya yönelmiştir. BOP, ilk kez 2000 yılındaki Davos Zirvesi'nde Dick Cheney, 2004'te ise Bush tarafından dillendirilmişse de öncesinin olduğu bilinmektedir. Fikri hazırlığını yapan isimler arasında Türkiye'de de yakından tanınan Bernard Lewis, Zbigniew Brzezinski gibi uzmanlar öne çıkmışlardır. BOP'un kapsama alanına 35 ülkenin girdiği, bunlardan 22'sinin Arap ülkesi, 5'inin Arap olmayan Ortadoğu ülkesi, 5'inin Orta Asya ülkesi, 3'ünün ise Trans Kafkasya ülkesi olduğu çokça ifade edilmiştir.

BOP'un hazırlanış gerekçelerini anlayabilmek ve uygulamanın nasıl olabileceğini dair öngörülerde bulunabilmek için, konuya ışık tutabilecek bazı tarihi saptamalar yapılması uygun olacaktır. Aslında daha eskilere dayanmakla birlikte BOP'un diriliş noktası, 11 Eylül 2001'deki uçaklı intihar saldırılarıyla ABD'yi çok ciddi şekilde sarsan ve bütün dünyaya korku veren "küresel terörizm"dir. Ünlü Amerikalı gazeteci-yazar Robert Fisk'in "ezilmiş ve aşağılanmış insanların şeytani ve korkunç zalimliği" (Chomsky, 2002: 198) olarak nitelediği küresel terörizmin temel nedeni ve kaynağı ise, köktendinci İslami değer yargılarının yanı sıra, günümüz dünyasının zengin ve yoksul ülkeleri arasında var olan uçurum boyutlarındaki gelir dengesizliğidir. Nedeni Batı sömürgeciliği olan bu dengesizlik farklı bir şekilde olmakla birlikte günümüzde de sürmekte ve özellikle İslam coğrafyasını vurmaya devam etmektedir. ABD, sömürü düzeninin bu acımasızlıkta sürdüğü sürece, küresel terörizmi bitirmenin imkansız olduğu gerçeğini anlamıştır. Zira bu sömürü düzenine başkaldıran insanların, sömürgecilerin modern silahlarına karşı verilecek bir mücadelede kendi göğüslerinden başka silahları yoktur.

Bu analiz, Tunus'tan başlayıp Suriye'ye kadar sıçrayan olaylar için geçerli olabilir. Ama mesela, 1960'ta iç savaşla Sudan'da, 1984'te bölücü PKK terörüyle Türkiye'de, 2003'te ABD-İngiliz işgaliyle Irak'ta meydana gelen kanlı olayları ve yaşanan bölünmeleri izah edebilir mi? Hayır. Çünkü sayılan bu çatışmaların mahiyetini çok iyi biliyoruz; BOP çerçevesinde başlamış ve sürüp gitmektedir. Eş zamanlı ve tesanüt içinde yürüyen PKK bölücü terörü ve AB uyum yasaları adı altında yapılan düzenlemeler, BOP çerçevesinde ve ABD güdümünde gerçekleşmektedir.

Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika'yı da kapsayan Büyük Ortadoğu Projesi, ABD'nin Fas, Moritanya, Orta Asya ve Moğolistan, Kafkasya ve Türkiye ile Arap Dünyası ve Somali'yi içine alan "İslam Coğrafyası" dönüşüm stratejisidir. Uzun bir vadede gerçekleştirilmeye göre planlanmıştır. ABD'nin, yeni-muhafazakârlar (neokonlar) denilen ekibinin 1997'de geliştirdiği "Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi"nin (PNAC) bir alt unsurudur. Aslında BOP, 1957'de belirlenen ve Eisenhower Doktrini olarak da bilinen "Ortadoğu'da Barış ve İstikrarı Koruma" planının devamından ibarettir. Bugün BOP çerçevesinde öne çıkan "Ortadoğu Serbest Ticaret Alanı" ve "Ortadoğu Ortaklık Girişimi destek programları" son yıllarda siyasi söylemlerde sıkça dile getirilmektedir.

Diğer taraftan Suriye'de yaşanan siyasi kriz ve iktidar zaafiyeti, bölgeyi terör örgütlerinin rahatlıkla tüm faaliyetlerini yürütebildiği bir alan haline getirmesini Dünya endişe ile izlemektedir.

1. Türkiye-Suriye İlişkileri

Suriye'deki gelişmeler Türkiye'yi yakından etkilemektedir. Türkiye'nin en uzun kara sınırına sahip olduğu komşusu olan ülkedeki tüm gelişmelerin Türkiye'ye yansması, siyasi, iktisadi, toplumsal anlamda yankı bulması doğaldır. Suriye'deki iç savaşta Türkiye'nin Cumhurbaşkanı Esad karşıtlarını desteklemesi nedeniyle siyasi ve diplomatik ilişkilerin yanında, iki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler de, sınır ticareti başta olmak üzere kesilmiştir. Bu süreçte Türkiye, kimi hesaplara göre en az 30 milyar dolar kaybetmiştir. Suriye'de olaylar patlak verdiğinde ilk aşamada açıktan tavır almayan, bir süre sonra ise rejim karşıtlarına destek veren Türkiye'ye karşı Suriye'nin de politikası değişmiştir. Yıllarca gerginlik yaşayan iki ülke (Hatay meselesi, su sorunu ve Şam'ın yıllarca terör örgütü PKK'ya verdiği destek nedeniyle) hem Suriye'nin geri adım atması hem de dünya ve bölge dengelerindeki değişimler nedeniyle ilişkilerini normalleştirdikten, ikili ilişkileri belli bir düzeye taşıdıktan sonra yeniden gerginlik yaşamaya başlamışlardır. İlişkilere özel önem verildikten, ikili ticaret, sınır ticareti arttıktan, kar-şılıklı olarak vizeler kaldırıldıktan, 2009'da ortak bakanlar kurulu düzenlendikten sonra, ilişkilerin hızla gerilmesi, turizmden ticarete dek her alana yansmıştır.

Orta Doğu'nun bölge içi dengelerine bakıldığında ise oldukça kaotik bir durum arz ettiği değerlendirilmektedir. Bölgedeki devletlerin çoğunluğunun Arap olmasına rağmen Araplar arasında dayanışma ve işbirliğinden söz etmek mümkün değildir. Körfez krizinin görünür nedeni iki Arap devleti- Irak ve Kuveyt- arasındaki anlaşmazlıktır. Her ne kadar Arap-İsrail savaşları Arap ve Müslüman devletler arasındaki anlaşmazlıkları bastırarak, bu ülkeleri bir araya getirmiş olsa da zamanla bu birlik çözülmüştür. Davutoğlu'na göre bölgedeki kaotik ortam, "Osmanlı egemenliğinden sonra dağılan, ancak Soğuk Savaş döneminin çift kutuplu yapısı içerisinde NATO-Varşova Paktı ve Arap-İsrail gerginliği zeminine oturan bölge içi güç yapılanmasının yeni bir dengeye oturamamasının bir sonucudur." (Davutoğlu, 2004:361) Bölge içerisindeki bu denge arayışına bağlı olarak ülkeler arasında "düşmanımın düşmanı

dostumdur” ilkesi ilişkilerin temeli haline gelmiştir (Dipneh,34). Örnek olarak 1990’lardan İran ve Suriye’nin PKK/KONGRA-GEL terör örgütüne verdiği iddia edilen destek, Türkiye ve İsrail’in yakınlaşmasına yol açmıştır. Bunun da ötesinde 1996’da yılında Irak’ın kuzeyinde Barzani ve Talabani kuvvetleri arasındaki çatışmalarda, zor durumda kalan Barzani, Kürtlerin can düşmanı Saddam ile ittifak kurabilmiştir (Uzgel, 2005: 265).

ABD ve Alman kaynaklarında son dönemde sık sık Suriye ordusunun kaybettiği mevzileri yeniden kazandığı, muhaliflerin güç kaybettiği yazılmaktadır. Öte yandan terör örgütü PKK’nın Suriye kolu olan PYD’nin, ülkenin kuzeyinde özerklik ilan etmeye hazırlandığı, Suriye muhalefeti içindeki kimi İslamcı gruplarla silahlı çatışmalara girdiği bilinmektedir. PYD hem terör örgütü El Kaide’ye bağlı El Nusra’ya karşı hem de Özgür Suriye Ordusu’na karşı çatışmaktadır. İlk toplantısını 160 ülkenin katılımıyla yapan “Suriye’nin Dostları” grubunun, Mayıs 2013’te Ürdün’ün başkenti Amman’da ancak 11 ülkenin katılımıyla toplanması da Esad’ın elinin güçlendiğine ve muhalefetin durumuna ilişkin önemli bir göstergedir.

Suriye de BOP kapsamında bölünmesi ve ortadan kaldırılması planlanan bir ülkedir. Beşar Esad’ın İsrail’e ve ABD’ye uzattığı zeytin dalları sürekli geri çevrilmektedir. Önümüzdeki dönemde tepkilerin göğüslenmesi için İsrail ile birlikte yapılacak eş zamanlı bir harekâtla Suriye ve İran sorununun aynı anda çözülme girişiminin büyük olasılıkla gündeme geleceğine dair işaretler bulunmaktadır.

Lübnan’daki muhalefetin Suriye’nin bir an önce askerlerini çekmesi için protesto gösterileri düzenlemesi etkili olmuştur. Suriye, askerlerini belirli bir plana göre çekmeye başlamıştır. Şubat 2005’in son haftasında düzenlenen gösteriler sonrası Lübnan’da Suriye yanlısı hükümet istifa etmiştir. Suriye’nin, Lübnan’da siyasal, ekonomik, ticari çıkarları bulunmaktadır. Irak’ta başlatılan savaşın yayılması için işaretler vardır. Powell, Suriye’nin Irak’ı desteklemekle risk aldığını söylemiştir. Bir Yahudi topluluğa yaptığı konuşmada, Suriye’yi suçlamıştır. Suriye Dışişleri Bakanlığı, "İşgalcilerin Irak'ta yenildiklerini görmeyi umut ettiklerini " söylemiştir. Suriye Devlet Başkanı, Beşar Esad, Arap rejimlerinin ABD'nin liderliğindeki savaşa karşı çıkmaya çağırmıştır. Esad, "Suriye'nin oturup bir sonraki olmayı bekleyemeyeceğini" söylemiştir. Öte yandan, medya Saddam’ın kitle imha silahlarını Suriye’ye kaçırdığı ve orada sakladığı konusunda ısrarlı yayınlar yapmıştır.

Libya’yı bölen güçler şimdi Suriye üzerine odaklanmış durumda. Suriye’de Esad rejimini zor kullanarak devirecek bir askeri müdahalenin Irak benzeri bir iç savaşa neden olması kaçınılmaz. Irak’ta nasıl iktidarı elinde tutan Sünni Arap azınlık (%20-25) temsilcisi Saddam’ın devrilmesinden sonra bugüne kadar devam eden bir iç savaşı sürdürdü ise, Suriye’de de Nusayri azınlık, kendilerine yönelik intikam, dışlama ve cezalandırma politikalarına tepki olarak Esad öldürülse bile savaşı sürdürecektir.

İsrail de Suriye’de, Müslüman Kardeşler’in iktidarı yerine parçalanmış bir Suriye tercih edecektir. Washington ne düşünür ise düşünsün, İsrail, Mısır ve Suriye’de iki Müslüman Kardeşler iktidarı arasında yaşamak istemeyecektir. 1982’de Dünya Siyonist Örgütü’nün yayın organında çıkan bir makalede İsrail’in güvenliği için Irak’ın Şii, Sünni ve Kürt olmak üzere üçe, Suriye’nin ise Nusayri, Dürzi, Şam ve Halep Cumhuriyetleri olmak üzere dörde ayrılması fikri savunulmuştur. Irak bölünmüştür. Suriye; bu dört bölgeye Kamışlı bölgesinde beşinci bir parçalanma bölgesi olan Kürt bölgesinin katılımı ile beş parçaya bölünmeye doğru ilerlemektedir. Suriye’nin bölünmesi, Türkiye’nin toprak bütünlüğü üzerinde olağanüstü bir yük oluşturacaktır.

Bu arada PKK, İran ile yapılan pazarlık neticesinde ve yüklü bir para alarak, 2000 teröristi Esad rejimine destek vermesi için Suriye'ye kaydırmıştır. Esad da PKK'nın önemli bir gücünü, Halep'in kuzeyine, Türk bölgelerine baskı yapacak şekilde yerleştirmiştir. PKK, bugün için Esad'ın yanındadır. Ancak Esad'ın devrilmesi durumunda Kamışlı bölgesinde en etkin politik-askeri güç haline gelmesi muhtemeldir¹.

Türkiye açısından bakıldığında ise son dönemde bölge ülkeleriyle ilişkilerin, özellikle de Bağdat, Şam, Tahran, Kahire gibi önemli başkentlerle olan münasebetlerin gerginleştiği görülmektedir. Bu durumun çok farklı nedenleri vardır. Kısaca anımsatmak gerekirse Irak, Türkiye'nin içişlerine karıştığını, kuzeydeki Kürt Bölgesel Yönetimi'ni doğrudan muhatap alıp, onu bağımsızlık yönünde teşvik ettiğini düşünmektedir. Suriye, ülkedeki iç savaşta Türkiye'nin aktif olarak silahlı muhalif gruplara destek vermesini, Esad karşıtlarını tek bir çatı altında toplamak, aralarındaki sorunları çözmek için çabalamasını eleştirmektedir. İran, Türkiye'nin genelde Ortadoğu, özelde ise Irak ve Suriye politikalarında Türkiye ile karşı saflardadır. Ayrıca Türkiye'nin füze kalkını radarına ve patriot füzelerine topraklarını açmasını, doğrudan kendisine yönelik bir tehdit olarak algılamaktadır. Türkiye'nin İslam dünyasında ve Arap aleminde öne çıkmaya çalışmasını, kendisinin önünü kesme çabası olarak yorumlamaktadır. Mısır ise Cumhurbaşkanı Mursi'nin devrilmesi sonrasında Türkiye'nin takındığı tutumdan rahatsızdır ve bunu içişlerine müdahale olarak gördüğünü yetkili ağızlarından açıklamaktadır.

Tüm bu gelişmeler, Türkiye'nin yakın komşularından başlayarak bölgede hızla yalnızlaştığı yönünde bir algının doğmasına neden olmuştur. Sık sık dillendirilen "örnek ülke", "yükselen güç", "küresel oyun kurucu", "yeni Türkiye modeli" gibi iddialı sıfatların beklenen ilgiyi ve etkiyi yaratmadığı, tersine endişeye neden olduğu görülmüştür. Türkiye'nin sözleri ile yapabilecekleri arasındaki uyum, devlet kapasitesinin sınırları, Ortadoğu'da ve İslam ülkelerindeki yumuşak gücünün, itibarının, nüfuzunun boyutları sadece bölgede değil, Batıda da sorgulanmaya başlamıştır. Suriye örneğinde olduğu gibi, iktidardaki rejimle tüm ilişkileri kesip, silahlı muhalif grupları teşvik edip, desteklemek yerine, diplomatik kanalları muhafaza etmek, Türkiye'nin güvenliğine öncelik vermek gerektiği daha yüksek sesle dillendirilir olmuştur.

2. Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye

Atatürk, Milli Mücadele dönemini anlattığı Nutuk adlı eserinde Sevr Antlaşması, Gümrü Ateşkes Antlaşması ve 1.İnönü Muharebesi sonrasında toplanan Londra Konferansı'nda belirlenen esaslar doğrultusunda İtilaf Devletleri'nin yapmış olduğu 12 Mart 1921 tarihli teklif, Sakarya zaferinden sonra yapmış oldukları 22 Mart 1922 tarihli teklif ve Lozan'da kabul edilen mali esasları karşılaştırmıştır. Böylece Türkiye'ye kabul ettirilmesi düşünülen mali esaslar ile Milli Mücadele sayesinde ulaşılan sonuç ortaya konmuştur. Buna göre Sevr Antlaşması'nda İngiliz, Fransız ve İtalyan temsilcilerden kurulu bir Maliye Komisyonu oluşturulması, bu komisyonda bulunmasına müsaade edilen Türk komiserin sadece danışman olarak görev alması kararlaştırılmıştır. Meclise sunulacak bütçenin bu komisyonun onayını almış olması, Meclis'in yapacağı değişiklikleri yürürlüğe girmesi için komisyonca uygun bulunması, Duyun-u Umumiye idaresi ve Osmanlı Bankası aracılığıyla Türkiye'nin mali faaliyetlerini düzenlemesi, Duyun-u Umumiye'ye ayrılan gelirler dışındaki

¹ Ümit ÖZDAĞ, Yeniçağ Gazetesi, 8.3.2012

tüm gelirlerin Maliye Komisyonu'nun emrine verilmesi öngörülmüştür. Mali Komisyon sahip olduğu bu geniş yetkilerle öncelikle kendisinin ve Türkiye'de kalacak İtilaf Devletleri'ne ait giderlerin karşılanması, sonra da Türkiye'nin savaşa girmesi sebebi ile zarar görmüş İtilaf Devletleri uyruklu insanların zararlarının ödenmesi planlanmıştır. Kapitülasyonların savaştan önce uygulandığı şekilde devam etmesi de düşünülmüştür. 1921 ve 1922 Mart'larında verilen tekliflerde bu ağır koşullar, İtilaf Devletleri'nin Anadolu'da üstünlüklerini kaybetmelerine bağlı olarak tedricen hafifletilmiştir. Ancak "tam bağımsızlık" hedefleyen Türkiye Devleti bu şartları kabul etmemiş ve imzalanan Lozan Antlaşması ile tüm bu ağır şartlar ve kapitülasyonlar kaldırılmıştır (Atatürk, 2006:515-517)

Lozan görüşmeleri esnasında Türk heyetinin başkanı olan İsmet İnönü'nün anlattığı, İngiltere temsilcisi Lord Curzon'la yaşadığı bir vaka İtilaf Devletleri'nin ekonomik denetime bakış açısını ortaya koymaktadır. Bir toplantı esnasında Curzon İsmet İnönü'ye: "Konferanstan bir neticeye varacağız. Ama memnun ayrılmayacağız. Hiçbir işte bizi memnun etmiyorsunuz. Hiçbir dediğimizi makul olduğuna, haklı olduğuna bakmaksızın kabul etmiyorsunuz. Hepsini reddediyorsunuz. En nihayet şu kanaate vardık ki, ne reddederseniz hepsini cebimize atıyoruz. Memleketiniz haraptır. İmar etmeyecek misiniz? Bunun için paraya ihtiyacınız olacaktır. Parayı nereden bulacaksınız? Para bugün dünyada bir bende var, bir de bu yanımdakinde(Amerikalı temsilci Mr.Chaild). Unutmayın ne reddederseniz hepsi cebimdedir. Nereden para bulacaksınız, Fransızlardan mı?... İhtiyaç sebebi ile yarın para istemek için karşımıza gelip diz çöktüğünüz zaman, bugün reddettiklerinizi cebimizden çıkarıp size göstereceğiz (İnönü, 2006:359-360)."

Türkiye'nin dış borçlarının artması ve Uluslararası Para Fonu(IMF) ile yürütmekte olduğu ilişkiler, ABD'nin Büyük Orta Doğu Projesi'nden bağımsız bir gelişme göstermekle birlikte çalışmanın kapsamına ve amacına uygun düşmesi sebebi ile çalışmaya dâhil edilmiştir.

Türkiye'nin IMF ile ilişkileri 1947 yılına kadar uzanmaktadır. Bu dönemden itibaren Atatürk'ün temellerini atmış olduğu ekonomik bağımsızlık ilkesinden ödünler verilmeye başlandığı görülmektedir. IMF'den kredi sağlanmaya başlanmış bunun için de IMF ile anlaşma yapma yoluna gidilmiştir (ÖZEN ve ÖZPENÇE, 2006). IMF'nin temel kuruluş amacı, ülkelerin kısa dönemli borç ihtiyaçlarını karşılamak ve uluslararası para istikrarını sağlamaktır. Bu amaçlarla birlikte; 1950'li yıllarda fon, sermaye ve mal hareketleri üzerine konan engellerin kaldırılması, fiyat teşvikleri, piyasa güçlerinin işlevlerini yerine getirebilmeleri için gerekli serbestinin sağlanması, devlet müdahalelerinin ortadan kaldırılması, sanayilerin korunması gibi amaçları da bulunmaktadır (Topallı, 2006:92).

IMF-Türkiye ilişkileri başlangıcından bugüne Türkiye'nin ekonomik bunalıma girdiği hemen her dönemde IMF'den kredi alınmış ve ortalama her üç yılda bir stand-by düzenlemesi yapılmıştır. IMF ile sık aralıklarla ve çok fazla stand by düzenlemesinin yapılmış olması Türkiye'nin ödemeler dengesi sorununu kalıcı olarak çözemediğinin kanıtı olarak görülmektedir (Demircan, 2008). Sonuç olarak kendi çalışanlarının dahi eleştirdiği IMF ve Dünya Bankası'nın kuruluş amacından uzaklaşmış olduğu, ABD gibi ekonomisi güçlü, gelişmiş ülkelerin çıkarlarının savunulduğu, politikalarının dayatıldığı örgütler haline geldiği değerlendirilmektedir.

"Büyük Ortadoğu Projesi" olarak adlandırılan, bölge ülkelerin demokratikleşmesi projesi aslında dört bölgeyi kapsamaktadır. Bunlar (Şahin,2004: 172),

1. Merkez Ortadoğu (Türkiye'nin de içinde bulunduğu bölge)
2. Kafkasya (Sovyetler Birliği'nden bağımsızlığını ilan eden ülkeler)
3. Afrika (Fas'tan Mısır'a kadar Kuzey Afrika)
4. Asya (Endonezya'ya, Güney Asya'ya ve Çin'e kadar olan Orta Asya)

Proje'nin Türk kamuoyunda yoğun bir şekilde tartışılması, Başbakan Erdoğan'ın 28 Ocak 2004'te Washington'a yaptığı ziyaretle başlamıştır.

Erdoğan'ın ziyaretinden dört gün önce, 24 Ocak 2004 tarihinde de Amerikan Başkan Yardımcısı Dick Cheney, İsviçre'nin Davos kentinde yapılan "Dünya Ekonomik Forumu'nda yaptığı konuşmada projeden bahsetmiştir. Erdoğan, Türkiye dönüşü, Atatürk Havalimanı Devlet Konukevi'ndeki basın toplantısında, "Sayın Bush ile görüşmede, ABD'nin global çerçevede büyük yeni kuvvet yapılandırması, büyük Ortadoğu veya genişletilmiş Ortadoğu vizyonu gibi konulardaki yaklaşımlarını en etkili ağızdan dinleme imkanı bulduk, yaklaşımımızı ifade ettik." diyordu². Bu sözler, aynı zamanda, Türkiye'nin projeye sıcak baktığı anlamına da gelmekteydi.

Coğrafi konumu nedeniyle Ortadoğu projesinde Türkiye'nin tutumu önem taşımaktadır. BOP'un uygulanması konusunda Türkiye, diğer ilgili devletlere göre daha karmaşık bir durum ile karşı karşıya kalıyor. Çünkü; Türkiye bir taraftan projeyi hazırlayan ve uygulayan kanadın önemli bir üyesi (Nato'ya üye, AB'ye üyelik çalışmaları yapıyor ve ABD'nin uzun yıllara dayanan bir müttefiki) iken diğer taraftan da projenin hedef ülkeleri ile coğrafi olarak komşu ve aralarında yüzyıllara dayanan siyasi, sosyo-ekonomik ve kültürel ilişkisi var. Bu şartlar, Türkiye'yi iki ucu keskin bir bıçağın üzerine yerleştiriyor. ABD'nin Ankara eski büyükelçisi Eric Edelman, ABD ve Türkiye'nin konumu açısından projeyi şu şekilde tanımlamaktadır: "Ortadoğu'da, demokrasi ve insan hakları temelinde uygulanmasını planladıkları BOP, son 50 yılın en büyük projesidir. Bu projenin uygulanması uzun sürebilir. Bu zaman içerisinde Türkiye, örnek devlet olacaktır." (Şahin, 2004:101). 2002 yılında İstanbul'a konferans vermek için gelen Bernard Lewis, kendisine yöneltilen "Türkiye, Ortadoğu Projesi'nin neresinde yer alacaktır?" sorusunu şu şekilde cevaplandırmıştır: "Türkiye'nin yeri, Türkiye'nin uygulayacağı politikalara bağlıdır." Aynı şekilde CIA'nın 1980'li yıllarda Ortadoğu şefi olan Graham E. Fuller, "Siyasal İslamın Geleceği ve Türkiye" adlı son kitabında Türkiye'nin Müslüman karakteriyle önemli bir devlet olacağına vurgu yapmaktadır. Bu projede Türkiye'nin rolü için şunları dile ifade etmektedir: "Türkiye Batı'ya her yanaştığında bir 'kenar' (diplomatik dilde 'perifer') ülkesi olarak görüldü. Bu günde Türkiye'ye ikincil ama riskli görevlerin ötesinde bir rol öngörüldüğünü sanmıyoruz...".

Türkiye; tarihî, coğrafi ve kültürel açılarından Doğu'nun olduğu kadar; Batı'nın da bir parçasıdır. Avrupa ile asırlardır süren mevcut ortak tarihî, bunun en belirgin kanıtıdır. Karadeniz ile Akdeniz'i, gelişmiş devletler ile gelişmekte olan devletleri, değişik ekonomik sistemleri ve farklı kültürel yapıları birbirine bağlayan Türkiye, dinler arasında da bir dostluk ve iş birliği köprüsüdür.

Türkiye'nin söz konusu projeye olan bakış açısının gelişimi şu şekilde özetlenebilir; soğuk savaş döneminde Batılı devletler, ABD ile SSCB arasında bir cephe görevi görmekten dolayı çıkılmaz bir karmaşa içerisine girmiştir. Bazı Avrupa devletleri SSCB

² "Erdogan ABD'den Mutlu Döndü", *Radikal*, 2 Subat 2004.

tarafında yer alırken bazıları ise ABD yanında bulunmuştur. Bu süreçte Türkiye'nin dış politikasında ise, bir taraftan müttefiki ABD ile olan ilişkileri diğer taraftan Ortadoğu'ya yönelik hareketlenmede ön planda olan Sovyet etkisi ve bunun Türkiye için bir tehdit olarak görülmesi önemli rol oynamıştır. Dolayısıyla Türkiye'nin bölgeye yönelik dış politikasını tek taraflı bir tercih olmaktan ziyade, çok yönlü etkiler altında oluşan bir dış politika olarak değerlendirmek gerekir (Arı, 2006:115-140). 1980'li yıllarda ise dış politikada, SSCB'nin yıkılarak dağılma olasılığına karşı Kafkaslar ve Orta Asya'da Türki Cumhuriyetler ile birlikte olma düşüncesi ön plana çıkmıştır.

ABD'nin Büyük Orta Doğu Projesi'nin Türkiye'ye yansımalarının bir diğer boyutu ise "rejim tehdidi" olarak değerlendirilmektedir. Türkiye'ye yönelik "rejim tehdidi"ni ortaya çıkaran temel sebep olarak ABD'nin İslam dinini siyasallaştırma çabaları görülmektedir. Bir dönem ABD tarafından, Afganistan'da Sovyet Rusya'ya karşı kullanılan radikal İslam silahının günümüzde ABD'ye çevrilmiş olduğu görülmektedir. 1990'ların ikinci yarısında Kenya ve Tanzanya'daki büyükelçiliklerinin bombalanması ile küresel terörizm tehdidi ile tanışan ABD'nin durumun vahametini tam olarak kavrayamadığı düşünülmektedir. 11 Eylül saldırıları dünyaya ABD'nin nasıl bir tehditle karşı karşıya olduğunu göstermiş ve bu saldırılar Büyük Orta Doğu Projesi'nin gerekçesi olarak gösterilmiştir. ABD'ye yönelen "radikal İslam tehdidi"nin bertaraf edilebilmesi amacıyla RAND Corporation adlı düşünce kuruluşu tarafından bir rapor hazırlanarak Bush yönetimine sunulmuştur.³⁴⁷ "İslam ve Müslümanlar, Batı demokrasi değerlerine uyumlu hale getirilmezse, medeniyetler çatışması olasılığının yüksek olduğu" tezi ortaya atılmış ve İslam coğrafyasının nasıl denetim altına alınacağına dair bir strateji önerilmiştir (Günel, 2004:158) Dünya Müslümanları; köktendinciler, gelenekçiler, modernistler (ılımlı İslam) ve laikler olmak üzere dört gruba ayrılmış, ılımlı İslamcılarının desteklenmesi tavsiye edilmiştir (Benard, 1996:37). Mevcut siyasi yönetim altında Türkiye'nin ılımlı İslam için iyi bir model oluşturduğu saptaması yapılarak, bu konuda Türkiye'deki iktidarın desteklenmesi gerektiğinin altı çizilmektedir (Günel, 2004:159). Büyük Orta Doğu Projesi kapsamında, ABD tarafından Türkiye'ye "demokratik ve ılımlı İslam ülkesi" olması savıyla "model ülke rolü" verildiği görülmektedir. Ancak ABD'ye yönelik terör tehdidin önlenmesi amacıyla Türkiye'ye biçilen ılımlı İslam rolünün, Cumhuriyet'in temeli olan laiklik ilkesinin zaman içerisinde aşınmasına yol açacağı öngörülmektedir. Bu tehdidi algılayan dönemin Genelkurmay 2.Başkanı Orgeneral İlker Başbuğ da bu ifadeye tepki göstermiş³ ve Türkiye'nin İslam devleti değil, laik bir devlet olduğunu tüm dünyaya bir kez daha ilan etmiştir. Bu tepki neticesinde ABD "model ülke" tanımlamasından vazgeçmiştir. Her ne kadar tanımlamadan vazgeçilmiş olsa da zihinlerin arka planında bu "ılımlı İslam modeli" olduğu düşünülmektedir.

DEĞERLENDİRME

Soğuk Savaş sonrası Amerikan çıkarlarını ve bu çıkarlara yön veren güçlerin araçamaç bütünselliğini sağlayarak, yeni bir proje ile ortaya çıkması kaçınılmaz olmuştur. Çünkü ekonomik, siyasal, sosyal, hangi açıdan bakılırsa bakılsın milenyumun başındaki gelişmeler, ABD için süper güç olgusuyla uyuşmayan bir eğilim göstermektedir. ABD, ürettiğinden fazlasını tüketmektedir. Bir tüketim devi olan ABD'nin bugün dorukta olan gücünün; stratejik zihniyet, kültürel, ahlaki, ekonomik vb. çeşitli yönlerden giderek daha çok

³ "Başbuğ: 'İlmlı İslam' laik değil", Radikal, 20 Mart 2004, (Çevrimiçi) <http://213.243.28.21/haber.php?haberno=110235&tarih=20/10/2015>

erozyona uğramakta olduğu görülmektedir. ABD, tarihteki diğer süper güçler gibi, sorunlu olan ekonomisini ayakta tutmak için ulusal gücünün askeri boyutuna artık eskiden olduğundan daha fazla ağırlık vermektedir.

Köktendinci İslam'ın böylesine yaygınlaşmasında ve bu denli ürkütücü eylem gücüne ulaşmasında, ABD'nin 1970'li yıllarda Başkan Carter döneminde yürürlüğe koyduğu "Yeşil Kuşak Projesi'nin katkısı büyük olmuştur. Komünizmin dinsizlik (ateizm) yaklaşımı ve bu yaklaşıma karşı İslam'ın takındığı sert tutum nedeniyle "İslam'ın komünizme karşı bir kalkan olabileceği" görüşüne dayanan ve İkinci Dünya Savaşı'nın hemen ertesinde ABD Başkanı Truman tarafından yürürlüğe konan "Komünizmi Çevreleme Stratejisi'nin bir parçası /uzantısı olan bu proje, Sovyetlerin Afganistan'ı işgaliyle birlikte yeniden yürürlüğe konulmuştur. Sovyetlere karşı direnen farklı kabilelere mensup Afganların ortak kimliği "İslam" olduğu için, silah yardımları yanı sıra, İslam kimliğini güçlendirecek ilahi doküman yardımları (binlerce Kuran-ı Kerim'in bastırılıp dağıtılmış) yapılmış ve Pakistan'daki mülteci kamplarına sığınmış yüz binlerce Afgan'a dini ve askeri eğitim verilmiştir. Aynı zamanda Orta Asya'daki "İslamcı Uyanış Hareketi'ni de tetiklemeyi amaçlayan bu proje, başta El Kaide terör örgütü olmak üzere, günümüzün köktendinci İslami terör gruplarının tohumlarını atmış ve yeşermesini sağlamıştır. Kendi yarattığı canavarın öldürücü saldırılarına maruz kalan ünlü Dr. Frankeştayn gibi, Amerika da kendi yarattığı köktendinci bir terör örgütü tarafından yıllar sonra ağır yaralanmış; Ussame Bin Laden, Amerikan halkına, 2. Dünya Savaşı'ndaki Pearl Harbour baskınından sonraki en büyük felaketi ve acıyı yaşatmıştır. "Kızıl tehlikeye karşı yeşil panzehir" yıllar sonra ters tepmiştir.

BOP, bölgedeki enerji kaynaklarına sahip olmak için geliştirilmiş, çıkış gerekçesini küresel terörü önleme, insan hakları, demokrasi, özgürlükler gibi meşru ideallerden almıştır. Ancak, sözde adıyla Arap baharı olarak nitelendirilen bugünkü gelişmeler, bölge rejimlerinin birer birer yıkılmasına yol açmış ve ülkelerin kamuoyu tarafından da destek görmüştür. Bu durum hegemonyanın şekil değiştirdiğini göstermektedir. Uluslararası hukukun ve kurumların gelişmesinden önce hegemonya, askeri üstünlükle sağlanan açık bir faaliyetten ibaretti. Soğuk savaşla birlikte ise, ekonomik güç gibi farklı unsurlara dayanmaya başlamıştır. Günümüzde ise hegemonik eylemler, demokrasi, insan hakları ve özgürlükler adına yapılmakta, Ortadoğu ülkelerinin diktatörlerinin yerini batı ülkeleri almaktadır. Ortadoğu'daki bu gelişmeler, sıg bir

Arap milliyetçiliği üzerine kurulan bu ülkelerin yeni dünya düzenine ayak uydurması ve Batının değerlerinin makbul pozisyonuna işaret eden tarihin sonu tezlerinin gerçeğe dönüşmesi şeklinde yorumlanabilir. Her durumda Büyük Ortadoğu Projesinin kuramsal temellerini think tank kuruluşlarında, Hungtington ve Fukuyama'da bulan farklılaşmış bir hegemonya projesi olduğunu söylemek mümkündür. Arap dünyasının yasadışı bu tarihsel dönüşümde ve BOP'ta Türkiye önemli ve aktif bir rol oynamaktadır. Bölgeyle tarihsel ve kültürel başlara sıklıkla vurgu yapan Türkiye, aynı zamanda sıkı ekonomik ilişkilerini de korumaktadır. Ancak dış politikadaki belirsizlikler Türkiye'yi de belirsiz bir duruma çekmektedir. Zira Ortadoğu'daki gelişmelerin geleceği de belirsizdir ve Türkiye başlangıçtaki komşularla sıfır sorun temelli politikasını, bugün Batının bölgedeki temsilciliğini yapan bir formata çevirmiştir. Yakın geçmişe kadar bunu yaparken ortak tarihsel ve kültürel bağlar nedeniyle Arap devletlerine sırtını dönmeyen Türkiye, bugün Arap ülkelerindeki direnişleri desteklemekte, liderlere karşı çıkmaktadır. Dış politikada görünen manzara, ne Arap ülkeleriyle ne de AB ülkeleriyle uyumludur. Türkiye'nin dengeli bir dış politika izlemesi

ve AB sürecinden vazgeçmemesi gerekmektedir. Arap Baharı adı verilen Arap halklarındaki uyanışı da desteklerken, bu halkların kendi ülkelerinin doğal kaynaklarına sahip olmalarına katkı sağlamalıdır. Kendi petrollerine sahip çıkamayan Arap ülkeleri halkları için bir uyanıştan ya da bahardan söz etmek mümkün değildir.

Diğer taraftan, Arap baharı rüzgarını takip ederek bir iç meseleden uluslararası bir soruna dönüşen Suriye, geride bıraktığı binlerce ölü ve binlerce göç eden vatandaşı ile kendi kendine yeniden bir iç barışı gerçekleştirilmesi çok zor gözükmektedir. Nasıl bir çözüm sorusuna Prof. Özdağ şöyle yaklaşmaktadır:

“Suriye’ye yönelik bir dış müdahale veya son dönemde verilen isim ile insani müdahalenin Batı ülkeleri tarafından gerçekleştirilmesinin önünde de bir çok engel olduğu biliniyor. Böyle bir müdahalenin Libya’da olduğu gibi kısa bir sürede sonuçlanması pek mümkün olmayabilir. Ancak daha vahim olan husus dış müdahale askeri sonucu aldığı gün Suriye’de başlayacak olan iç savaştır. Libya’da bile Kaddafi’nin ölünden sonra Kaddafi güçleri direnişi tekrar başlatmış ve bir kenti işgal etmişlerdir.

Suriye’de başlayacak bir iç savaşın Irak’ı ve Lübnan’ı içine çekecek bir bölgesel savaşa dönüşmesi büyük bir ihtimaldir. Şam rejiminin yanındaki ve karşısındaki ülkelerin mevcut yaklaşımları terk ederek, toptancı yaklaşımların yerine farklı ve bölge barışı için en uygun olan ve uygulanabilir olan çözüm arayışı içinde olmaları gerekmektedir.

Aksi takdirde Batı’nın istemediği rejimlere karşı keyfi müdahale sürecinin önü açılacaktır. Esasen Libya’da olan budur. Batı Libya’da sivillere yönelik kitle katliamı olduğu için değil, kitle katliamını engellemek amacı ile müdahale etmiştir. Birleşmiş Milletler’de Rusya ve Çin’in Suriye ile ilgili son karar tasarısını veto etmesinin nedeni de budur. Gerçekleşmemiş veya başlamamış insanlık suçları için insani müdahale gerçekleştirilemez. Ayrıca Suriye’de şimdiye değin çatışmalarda 5500 sivil 2000’den fazla asker ölmüştür. Sadece bu sayılarda bize Suriye olan bitenin basit bir halkın katledilmesi değil, karşılıklı çatışma olduğunu göstermektedir.

Batı’nın Suriye’ye müdahalesi sonucunda çıkacak iç savaş ve bu iç savaşın bölgesel nitelik kazanmasından birinci derecede zarar görecektir ülke Türkiye’dir. Bu coğrafyada gerçekleşecek bir iç savaş sırasında Suriye’nin Kamışlı bölgesinin Kuzey Irak ile birleşmesi, ikisinin birlikte Bağımsız Kürdistan’ı ilan etmeleri, Suriye’ye müdahale eden Batılı güçlerin bağımsız Kürdistan’ın varlığını güvence altında alması ve Türkiye’de PKK’nın bu süreçte ayaklanma başlatması ihtimallerini AKP hükümetinin düşünmediğini düşünmek mümkün değildir. Böyle geniş kapsamlı bir bölgesel savaş, Batı’nın İran’a vurmasını da kolaylaştıracak, bölgesel iç savaş daha da tırmandıracaktır. Buna rağmen bugün sürdürülen politikada ısrar edilmesinin nedenlerini anlamak zordur. Artık Ankara’nın başka politikalar üzerinde düşünmesinin zamanı gelmiştir. Aranacak yeni politikalar bir yandan Suriye’nin egemen bir devlet olması hususuna saygı gösterirken, öte yandan Suriye’de demokratikleşmeyi desteklemelidir. Şam’ın önüne Esad’ın demokratik meşruluk içinde iktidarda kalmasının yolu korunmalıdır.

Çoğunlukla geri kalmış ülkelerin yer aldığı İslam coğrafyasını, hem ekonomik hem de sosyal yönden çağdaş değerlerle buluşturmak gibi yüksek bir amaca hizmet için ortaya atıldığı öne sürülen bu proje, bu amaca sadık kalındığı sürece, bütün dünya için, insanlık için olumlu sonuçlar doğurabilecek unsurlar içermektedir. Ancak üzerine stratejik enerji kaynaklarının kontrolüne yönelik “sömürgecilik ruhu taşıyan” ulusal çıkarlar ile ideolojik

dayatmalar monte edilirse, sona eren “Soğuk Savaş” döneminin ardından, bütün dünyaya daha büyük acılar getirecek “Yeşil Savaş” döneminin başlaması kaçınılmaz olacak ve; 21. yüzyılın savaşlarının medeniyetler arasında bir savaş olacağını, savaşın taraflarının Müslümanlarla Hıristiyanlar olmakla birlikte, bunun dinler savaşı değil, dinlerde kendisini gösteren farklı uygarlık düzeyleri arasında geçeceğini ileri süren Huntington hep hatırlanacaktır. (Huntington, 1993: 22-49)

SONUÇ

Günümüze gelindiğinde, yaşanan terör, dünyanın süper güçlerinin vatandaşlarını bile tehdit edecek boyuta ulaşması, korkutucu bir gerçeği ortaya koymuşur: Ülke çıkarları bile olsa illegal yapıları muhattap almak, affetdilemez sonuçlar ortaya çıkaracaktır.

Temmuz 2015 ayında Suruç'ta, Ekim 2015 ayında Ankara'da ve bu çalışmanın hazırlandığı Kasım 2015 ayında Paris'te meydana gelen eylemler sonucunda masum silahsız insanların terör örgütlerince katledilmeleri, Ankara ve Paris Hükümetleri gibi, terörü kendi amaçları için finans eden tüm BOP çerçevesi ülke yönetimlerine bir uyarı gibiydi.

Aslında bu uyarı, 11 Eylül eylemlerini bahane ederek ABD ve müttefiklerin önce Afganistan ve sonrasında Irak'ı işgal etmesi döneminde İspanya, Fransa ve İngiltere'de yaşanan büyük çaplı terör eylemleri ile kendini göstermiş, bu ülkelere; küresel hiçbir boşluk yaratılmamasının, eğer yaratılırsa bu boşluğun illegal yapılar tarafından kolaylıkla doldurulabileceğini anlatmaya çalışmasına rağmen, BOP çerçevesinde ki ülkeler başta ABD olmak üzere Kuzey Afrika'yı kendi çıkarları uğruna şekillendirmek amacıyla 2011'de harekete geçmeleriyle tüm kırılğan ve hassas dengeler bozulmuş, dağılmış ve günümüzde ki geleceği belirsiz bir süreci doğurmuştur.

Oysa, temel anlamda İslami coğrafyada bulunan (Ortadoğu ve Kuzey Afrika) ülkelerin yönetim esasları, baskı, sindirme ve korku sistemiyle karışık, görünürde demokratik ancak özünde anti- demokratik dikta rejimleri tarafından uygulanmaktaydı. Bu tip ülkelerdeki muhalif yapılanma, güçlü diktatörler ve destekleyicileri tarafından çok sert güvenlik önlemleri ile sindirilerek, baskı altında tutulması, sindirilmesi, basit olayların dışında küresel bir terör tehdidi yaratmıyordu.

BOP'un, Afganistan ile başlayan müdahale ve kontrol altına alma zihniyeti, hedef ülke içinde bulunan muhalif yapıyla yakın ilişki ve teması, maddi ve silah desteği ile onlara bir nevi güç kazandırma faaliyetleri, korkulan diktatör yapıların yıkılmasıyla, birbirlerine karşı husumet besleyen ancak baskıcı diktatör yapı altında bu niyetlerini ortaya çıkarmayan etnik ve dinsel yapılar arasında iç çatışma, güç savaşı ve doğal olarak terörizmi de birlikte getirdi. Özellikle otorite zaafiyeti, bu tip illegal yapıların büyümesi ve gelişmesi için sivrisinekler için bataklık kadar önemli bir ortam hazırlamıştı.

Aslında BOP'un bu planı Irak'ta ve tüm Kuzey Afrika ülkelerinde işlemesine rağmen, son kale Suriye'de aksamaya başladı.

BOP'u planlayan ülkeler (ABD, İngiltere, İsrail vb.) ile BOP karşıtı ülkeler (Rusya, Çin, İran) arasında ki çıkar çatışması Suriye'de ki kavganın bir türlü sonuçlanmamasına yol açmış, kısa sürede planlan rejim değişikliği, bir türlü amacına ulaşmamıştı.

BOP ülkelerinin, daha önce Irak ve Kuzey Afrika ülkelerine karşı yürüttükleri operasyonlar daki gibi açık bir müdahale yapamayacaklarını anladıklarından, Suriye muhaliflerini destekleyerek sonuca gitme çabaları ve bu tehlikeli oyuna Türkiye üzerinden ve katkısıyla gidilmesi, affedilemez, geriye dönülmez bir sürecin başlamasına neden olmuştur.

Milyonlarca evsiz Suriyeli mülteci, yaşanan insanlık dramları ve patlamalarla, eylemlerle yok olan insanlık...

Gelinen nokta; BOP ülkeleri ve karşıt ülkeleri aynı masaya oturarak, yapılan vahim hatadan dönülerek, tekrardan Suriye`de ki Esat Rejimini canlandırmak, mülteci krizini sonlandırmak ve bölgede kendi yarattıkları otarite boşluğunu, tekrar eski yönetimle doldurma yönündedir.

Yaşamsal döngü içinde tarih derslerle dolu olmasına rağmen, çıkarların kör ettiği gözler bu dersleri görememesi yüzünden binlerce masum insan ölmüş ve ne yazık ki ölmeye de devam edecektir. Halkların kendi kaderlerini kendilerinin belirlediği düşünce siteminin doğduğu Fransız İhtilali'nin bile anavatanı olan Fransa bu tarih dersinden sınıfta kalmasını önce 12 karikatürüstini sonrada yüzden fazla vatandaşını kurban ederek acı bir şekilde öğrenmiştir umarım.

KAYNAKÇA

- Arı, T. (2005), Geçmişten Günümüze Ortadoğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi. 2.Baskı İstanbul Alfa Yayınları .
- Arslan, A. (2006), Avrupa'dan Türkiye'ye İkinci Yahudi Göçü, İstanbul, Truva Yayınları, s.151.
- Atatürk, M. K. (2006), Nutuk, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi, ss.515-517
- Chomsky, N. (2002), Amerikan Müdahaleciliği, Aram Yayıncılık
- Davutoğlu, A. (2004), Stratejik Derinlik, 17.Baskı, İstanbul, Küre Yayıncılık, s.324-361
- Değer, M. E. (1994), Emperyalizmin Tuzaklarındaki Ülke Ya da Oltadaki Balık Türkiye, Çınar Araştırma Yayınları, İstanbul, s. 92.
- Demircan, E. ve Ener, M. (2008), "IMF'nin Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türkiye'de Uygulanan İstikrar Programları Üzerine Etkileri", (Çevrimiçi) <http://biibf.comu.edu.tr/edemircanmenerm.pdf>
- Dibner, G. (1999), "My Enemy's Enemy", Harvard International Review, Winter 98/99, Vol. 21, Issue 1, s.34.
- Günal, A. (2004), "Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye", Ege Akademik Bakış Dergisi, 4, 1, s.158-159
- Huntington, S. P. (1993), "The Clash Of Civilizations?", Foreign Affairs, Vol. 72, No. 3,
- İnönü, İ. (2006), Hatıralar, Ankara, Bilgi Yayınevi, ss.359-360.
- Kelidar, A. (1993), "States without Foundations: The Political Evolution of State and Society in the Arab East", Journal of Contemporary History, Vol. 28, No. 2, , s.320.
- Lewis, B. (1996), Ortadoğu, Çev.Mehmet Harmancı, İstanbul, Sabah Kitapları.
- Özdağ, Ü. (2012), Yeniçağ Gazetesi, 8.3.2012
- Parlar, S. (2006), Ortadoğu Vadedilmiş Topraklar, 3.Baskı, İstanbul, Mephisto Kitabevi.375.
- Şahin, A. (2004), Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye, İstanbul, Truva Yayınları.
- Uzgel, İ. (2005), "ABD ve NATO'yla İlişkiler", Türk Dış Politikası, Baskın Oran(ed.), Cilt II, 8.Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, s.265.
- Turan, Ö. (2002), Tarihin Başladığı Nokta Orta Doğu, Step Ajans yayınları, İstanbul, s.16-17